

УДК 378.22.013.42

ОКСАНА КУТОРЖЕВСЬКА

Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
№20 імені Бориса Серги»

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЩОДО
РОБОТИ З УРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ**

У статті розкривається значущість формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи щодо роботи з уразливими категоріями населення, проаналізовано різні підходи до трактування поняття «компетентність», подано основні форми організації навчання у вищій школі, схарактеризовано спецкурс «Соціальна робота з уразливими категоріями населення».

***Ключові слова:** підготовка, компетентність, майбутні учителі початкової школи, уразливі категорії населення*

Постановка проблеми. Уступивши в ХХІ століття, міжнародна спільнота, політологи, соціологи усвідомлюють зміну укладів суспільного розвитку, що зумовлена стійкою тенденцією переходу людства від індустріальної соціальної формації до інформаційної. Характерними ознаками нової інформаційної цивілізації є інформаційний ресурс, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство, інформаційна діяльність. Знання в інформаційному суспільстві, – зауважує Л. Калініна, – дедалі більше стають безпосередньою продуктивною силою [9, с. 3]. Це вимагає від суспільства в цілому, а також від окремої людини, від фахівця вміння застосовувати нові знання у власній практичній діяльності. У наш час необхідним є перехід від кваліфікації до компетентності, яка дасть змогу знаходити

рішення в будь-яких професійних і життєвих ситуаціях та набути інформаційної компетентності. Трактуювання поняття «компетентність» знаходимо у тлумачних і енциклопедичних словниках. Зокрема: у «Словнику іншомовних слів» компетентність тлумачиться як «обізнаність, поінформованість, авторитетність» [17, с. 282]; за «Великим тлумачним словником сучасної української мови», компетентний – який має достатній рівень знань у якій-небудь галузі; кваліфікований, ґрунтується на знанні, з чим-небудь гарно обізнаний, тямущий» [3, с. 445].

Аналіз останніх досліджень. На підставі аналізу наукової літератури (дослідження О. Кучай, А. Хуторського [19], М. Головань [6]), перелічимо основні підходи до трактування поняття «компетентність»: «сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів і необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них», – називає О. Кучай [12, с. 45]; «інтегративне поняття, що містить такі аспекти: готовність до цілепокликання; «властивості або якості, потенційні здатності особи, вимоги щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері», – виділяє М. Головань [5, с. 20]; поєднання відповідних знань і здібностей, що дають підставу робити обґрунтовані висновки про цю сферу й ефективно діяти в ній; володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особисте ставлення до неї та предмета діяльності (А. Хуторський) [19]. На думку В. Калініна, компетентність характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбувається через здобуття необхідних компетенцій, що становлять мету професійної підготовки фахівця [9, с. 8]. О. Кучай зазначає, що компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що охоплює її особисте ставлення до неї та предмета діяльності [12, с. 45]. Дослідник наголошує, що хоча поняття «компетентність» і «компетенція» мають різне значення, однак сукупно вони відображають цілісність і сукупну, інтеграційну суть як результату освіти, так і результату діяльності людини. Професійна компетентність, – стверджує І. Підласий, – «індивідуальна інтегративна характеристика фахівця, яка відображає готовність і спроможність здійснювати на належному рівні професійну діяльність, виконувати професійні обов'язки, кваліфіковано вирішувати професійні проблеми, застосовуючи увесь спектр необхідних знань, умінь і навичок, ефективно мобілізуючи власні здібності та досвід залежно від конкретної професійної ситуації» [16, с. 165].

Незважаючи на велику кількість трактувань поняття «професійна компетентність», науковці одностайні у визначенні характерних ознак, а саме:

багатофункціональність (компетентність застосовується для розв'язання як професійних задач, так і для вирішення проблемних ситуацій у повсякденному житті); належність до мета освітньої галузі (компетентності є міждисциплінарними та надпредметними); інтелектоємність (наявність загального та професійного інтелекту, абстрактного та професійного мислення, саморефлексії, самоідентифікації, самооцінювання тощо); багатовимірність (включає різні види розумових процесів: комунікативні, аналітичні, креативні тощо).

Проаналізувавши різні підходи до трактування та розуміння поняття «професійна компетентність», у руслі нашого дослідження приходимо до висновку: компетентність – якість особистості майбутнього вчителя початкової школи, її певні надбання, що ґрунтуються на знаннях (які студент здобуває у виші), досвіді (студент набуває за час педагогічної практики), моральних засадах, що виявляються в умінні знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями в ухваленні рішень щодо соціально-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, основними формами організації навчання у вищій школі є лекції, семінарські, лабораторні, практичні

заняття, індивідуальні навчальні заняття, тьюторські заняття, консультації, колоквиуми, самостійна робота студентів, виробнича практика. У вищих навчальних закладах України впродовж десятиріч склалися певні форми науково-дослідної роботи студентів: науково-дослідна робота студентів у наукових гуртках; участь студентів-дослідників у постійних наукових проблемних групах; участь у науково-практичних конференціях, наукових читаннях, семінарах. Багаторічний досвід діяльності вітчизняних ВНЗ, – стверджує А. Кузьмінський, – дає підстави виокремити такі види науково-дослідної роботи студентів: аналіз наукової літератури; систематизація матеріалів опрацювання літературних джерел; добір наукової літератури, складання бібліографій з визначених тем; підготовка наукових повідомлень і рефератів; наукові доповіді, тези; наукові статті; методичні розробки з актуальних питань професійної діяльності; наукові звіти про виконання елементів досліджень під час практики; курсові; дипломні; магістерські роботи [119, с. 392].

Головною ланкою дидактичного циклу є лекція: частина вчених вважають, що лекція є методом навчальної роботи; інші схильні ототожнювати це поняття з формою навчальної роботи; має місце думка, – стверджує А. Кузьмінський, – це вид навчальної діяльності, який проводиться у рамках традиційних форм навчання [119, с. 268]. А. Алексюк стоїть на позиції, що лекція – це «форма організації і метод навчання» [2]; академік С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» дає таке визначення лекції: «Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки» [56, с. 189]. Науковці вказують на суттєві переваги лекційної системи у ВНЗ, а саме: лекція дає можливість реалізувати одну зі сто рижневих ідей гуманної педагогіки (творча співпраця педагога зі студентами, спільна емоційна взаємодія); лекція активізує мисленнєву діяльність студентів; у лекції акумульовано великий обсяг наукової інформації з урахуванням новітніх досягнень науки; у процесі читання лекції можна врахувати специфіку професійної підготовки студентів, їхні інтереси; зміст лекції, процес читання містять у собі значні виховні можливості з погляду розвитку інтелекту студентів, формування морально-духовних якостей, культури спілкування, становлення професійної культури майбутніх фахівців; лекція вирізняється своєю економічністю: за порівняно короткий час студент отримує значний обсяг інформації [119, с. 269-270].

Вивчення спецкурсу «Соціальна робота з уразливими категоріями населення» має на меті сформувати у студентів – майбутніх фахівців – уміння і навички забезпечувати посередництво між особистістю, сім'єю і соціумом, між різними громадськими та державними структурами, виконуючи соціальну роботу з уразливими категоріями населення, серед яких – родини майбутніх вихованців. Унаслідок вивчення спецкурсу «Соціальна робота з уразливими категоріями населення» студенти мають набути загальні компетентності: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово у професійній діяльності; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність приймати обґрунтовані рішення; фахові компетентності: здатність аналізувати існуючу нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; здатність до діяльності з попередження соціальних ризиків, складних життєвих обставин, запобігання та вирішення соціальних конфліктів; здатність до розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; здатність розробляти шляхи подолання проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення; здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб,

вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи; здатність до сприяння підвищення добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

У педагогіці та психології вищої школи неперервно досліджується професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку: підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти (Н.М.Бібік, О.Я.Савченко), загальні принципи організації педагогічного процесу та основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечують формування вчителя-дослідника, який перебуває у постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання (Л.О.Хомич), формування творчої особистості майбутнього вчителя (Н.В.Кічук, С.О.Сисоєва), організація професійного самовиховання майбутніх вчителів початкових класів (О.Г.Кучерявий), формування етичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів (Л.Л.Хоружа) та ін. Базовими для майбутнього фахівця є також знання про соціально-психологічні механізми надання допомоги уразливим категоріям населення, серед яких – сім'ї майбутніх вихованців, адже учителям початкової школи крім навчально-виховної діяльності доводиться (змушує виробнича діяльність) відвідувати учнів за місцем їхнього проживання, оформляти документи, надавати послуги, які пов'язані з адаптацією і соціалізацією дітей, консультуванням батьків щодо потреб дітей, переводити учнів до інших закладів, представляти інтересів учнів у державних установах. Іноді виконання таких специфічних обов'язків негативно позначається на якості надання навчально-виховних послуг учителями початкової школи, насамперед тому, що вимагає значних часових витрат, а іноді й перебування в умовах психологічного стресу. Тому в рамках вивчення спецкурсу «Соціальна робота з уразливими категоріями населення» студенти опрацьовують змістовий модуль 1: «Професійна діяльність соціального працівника з уразливими категоріями населення» (теми «В.Г.Короленко – захисник уразливих категорій населення», «Особливості професійної діяльності соціального працівника», «Етична регламентація професійної поведінки») та змістовий модуль 2: «Уразливі категорії населення» (теми «Формування системи соціального захисту вразливих категорій населення в Україні», «Державна молодіжна політика та гарантії соціального захисту молодих громадян», «Соціальний захист інвалідів», «Багатодітні сім'ї, вихованці інтернатних закладів освіти – уразливі категорії населення», «Маргінали як вразлива категорія населення», «Допомога внутрішньо переміщеним особам як уразливі категорії населення»).

Так, лекція «В.Г.Короленко – захисник уразливих категорій населення» знайомить студентів з полтавським періодом діяльності В.Г.Короленка щодо соціального захисту населення від більшовицького терору; майбутні фахівці знайомляться з літературною діяльністю В.Г.Короленка (зображення життя безпритульних дітей), створенням організації «Ліга порятунку дітей» у Полтаві, боротьбою письменника проти антисемітизму. Улітку 2012 року з'являється у «Книзі відгуків...» запис громадянки Ізраїлю Рахель Вольф: «7/8/2012. Я щаслива, що через 70 лет мне удалось посетить Полтаву и в особенноти Дом-музей Короленко. ... Мой дед до 1917 г. был раввином Полтавы и В.Г.Короленко много помогал деду в решении еврейских проблем. (Урожденная Рабинович). Израиль. Рахель Вольф».

Тема «Особливості професійної діяльності соціального працівника» знайомить студентів із сутністю понять «соціальна робота», «соціальний працівник», «клієнт

соціальної роботи»; роллю та функціями соціального працівника, зокрема, соціальний працівник – професійно підготовлений спеціаліст, що працює в державних та недержавних органах соціального захисту та підтримки, посередник у різних сферах соціальної допомоги сім'ї, окремим її членам, групам людей, в тому числі дітям, молоді, людям похилого віку, інвалідам і хворим, а також в усіх видах загальної підтримки населення. Соціальний працівник здійснює консультування, охорону здоров'я, проводить роботу в притулках, на вулиці, з мігрантами та емігрантами, психіатричну соціальну роботу, допомагає соціально знедоленим або занедбаним дітям, підліткам, молоді. Студенти дізнаються, що клієнт соціальної роботи – це особа, яка особисто звернулася до соціальної служби чи спеціаліста і користується її послугами для розв'язання певних проблем. Клієнтами соціальної роботи можуть бути: бездомні особи, жертви насильства, занедбані діти, подружні пари, які мають серйозні сімейні конфлікти, неповні родини, Віл-інфіковані громадяни, які перебувають у в'язницях або щойно вийшли з них, малолітні матері, особи, які мають соматичні та психічні захворювання, інваліди, залежні від алкоголю, наркотиків та їх родини, мігранти і меншини, що мають недостатні ресурси, особи похилого віку, діти-сироти, діти, що мають проблеми з навчанням у школі та їхні родини, особи, що знаходяться у стресовому стані, пов'язаному з травматичними подіями тощо.

Тема «Етична регламентація професійної поведінки соціального працівника» знайомить студентів з основними категоріями етики соціальної роботи (професійні етичні стосунки, етична свідомість, етичні дії та професійний обов'язок фахівців), фундаментальними положеннями професійної діяльності соціального працівника, функціями етики соціальної роботи та внутрішніми причинами етичної регламентації професійної поведінки, етичними принципами та цінностями соціальної роботи, в яких відображаються основні вимоги та критерії поведінки і дій соціального працівника, які диктуються специфічними умовами і змістом його діяльності.

Висновки. Таким чином, вивчення спецкурсу «Соціальна робота з уразливими категоріями населення» розкриває сучасні наукові уявлення про спеціальність соціального працівника, формує у студентів уміння і навички забезпечувати посередництво між особистістю, сім'єю і соціумом, між різними громадськими та державними структурами, виконуючи соціальну роботу з уразливими категоріями населення, адже базовими для майбутнього вчителя початкової школи є знання про соціально-психологічні механізми надання допомоги уразливим категоріям населення, серед яких – сім'ї майбутніх вихованців.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Методи навчання і методи учіння / А. М. Алексюк. – К. : Рад. шк., 1983. – 206 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
3. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М. С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – № 8. – С. 224-233.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К., 1997. – 374 с.
5. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології : монограф. / Л. М. Калініна. – К. : Інформавтордор, 2008. – 472 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

7. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти / О. В. Кучай // Рідна школа. – 2009. – № 11. – С. 44-48.
8. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3-17.
9. Словник іншомовних слів [за заг. ред. акад. О. С. Мельничука]. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1985. – 968 с.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты : доклад А. В. Хуторского на отдел. философ. образотворческой и теорет. пед., РАО, 23 апреля 2005 г. [электронный ресурс] / А. В. Хуторской; Центр «Эйдос». – Режим доступа: www.eidos.ru/news/compet.htm.

Стаття надійшла до реакції 17.03. 2017 р.

КУТОРЖЕВСКАЯ О.

Коммунальное учреждение «Полтавская общеобразовательная школа I-III ступеней №20 имени Бориса Серги», Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПО РАБОТЕ С УЯЗВИМЫМИ КАТЕГОРИЯМ НАСЕЛЕНИЯ

В статье раскрывается значимость подготовки будущих учителей начальной школы к работе с уязвимыми категориями населения, проанализированы различные подходы к трактовке понятия «компетентность», представлены основные формы организации обучения в высшей школе, охарактеризована учебная дисциплина «Социальная работа с уязвимыми категориями населения».

Ключевые слова: подготовка, компетентность, будущие учителя начальных классов, уязвимые категории населения.

KUTORZHEVSKA O.

Municipal institution "Poltava general secondary school school of I-III degrees №20 named after Boris Serga», Ukraine

FORMATING INFORMATIONAL COMPETENCY TO WORK WITH MARKET CATEGORIES OF POPULATION OF FUTURE TEACHERS IN THE PRIMARY SCHOOL

The article reveals the importance of training future social workers to work with vulnerable populations, analysis of different approaches to the interpretation of the concept of "competence" are the main forms of organization of teaching in higher education, Author determined discipline "Social work with vulnerable populations."

The course "Social work with vulnerable populations" is intended to reveal the modern scientific understanding of the profession of social worker and form students and skills to provide mediation between the individual, the family and society, between public and government agencies performing social work with vulnerable populations. Future specialists acquire general competencies: the ability to apply knowledge in practical situations; ability to communicate national language both orally and in writing in professional activities; ability to use information and communication technologies; the ability to search and analyze information from different sources; ability to identify, set and solve problems, the ability to make informed decisions. Professional competence: the ability to analyze the existing legal framework for social work and social security; ability to work on preventing social risks difficult circumstances, prevent and resolve social conflicts; ability to understand the organization and functioning of social protection and social services; ability to develop ways to overcome problems and find effective ways to solve them.

Keywords: training, expertise, future social workers and vulnerable populations, social work, difficult life circumstances.